

Tijd voor **Weder**

opbloei!

De tuin, van favoriet tot underdog in planning en beleid

VALERIE DEWAELEHEYN [VRIJWILLIG ONDERZOEKSTER KENNISCENTRUM TUIN+]

Verkiezingsposter van de Christelijke Volkspartij in aanloop de parlementsverkiezingen van 17 februari 1946.

Bron: KADOC-KU Leuven

Dat Vlamingen geboren worden met een baksteen in de maag, is niet echt een verrassende constatering: 70 procent van de Vlamingen bezit een eigen woning. Het wordt pas boeiend wanneer we een kijkje nemen aan de achterkant van al deze woningen: 84 procent ervan beschikt over een tuin. Dit 'huisje-tuintje'-ideaal en de sociale, culturele en economische betekenis van de privétuin vandaag zijn ingebed in de historische evolutie van onze ruimtelijke planning en stedenbouw. Om onze privétuinen beter te kunnen begrijpen, overschouwen we in vogelvlucht de Vlaamse planningsgeschiedenis¹. Onze verkenning start aan het einde van de 19de eeuw, wanneer het Belgisch beleid begint in te zetten op private woonontwikkelingen.

¹ We baseren ons daarvoor op een synthese van het werk van vele anderen, waaronder Pascal De Decker, Bruno Meeus, Pieter Van den Broeck en Yves Segers.

Huis-met-tuin: veelzijdige oplossing aan het einde van de 19de eeuw

De vroege en snelle industrialisatie in België aan het einde van de 19de eeuw ging gepaard met huisvestingsproblemen, ongezonde stedelijke woon- en leefomstandigheden, en secularisatie van de arbeiders. Het controleverlies en de opkomst van het socialisme baarden de dominante katholieke elite zorgen. Vanuit een anti-stedelijke, anti-industriële en antisocialistische reflex zocht en vond deze elite een oplossing voor deze problemen in het promoten en faciliteren van een nieuw woonideaal: de eigen eengezinswoning met tuin. Deze beleidsstrategie werd geformaliseerd in de eerste Belgische Huisvestingswet van 1889.

Het private eigenaarschap van een woning bleek een interessant instrument om arbeiders te disciplineren. Een loon, en dus het verkrijgen en behouden van werk, was immers essentieel om een lening te kunnen afbetalen. De focus op de eengezinswoning werd nog versterkt door de pauselijke encycliek *Rerum Novarum* uit 1891 waarin het gezin geïdealiseerd werd als hoeksteen van de maatschappij.

De privétuin vormde een cruciaal onderdeel van deze veelzijdige strategie. De tuin moest gezinnen in staat stellen om in hun eigen voedsel te voorzien en fungeerde zo als vangnet in geval van werkloosheid. In hoofde van de katholieke elite speelde daarnaast een anti-stedelijke drijfveer mee: tuinieren moest de verstedelijkte bevolking opnieuw dichterbij het platteland brengen. En als arbeiders gingen tuinieren, hadden ze ook minder tijd om in de kroeg te zitten.

Verder op de ingeslagen weg tijdens het interbellum

Tijdens het interbellum groeide het ideaal van het 'huis met tuin' verder uit. Voedselproductie voor het eigen huishouden was de belangrijkste functie van de tuin. Voor wie zich geen eigen woning kon veroorloven, was er de volkstuin. Tuinieren zorgde voor een belangrijke aanvulling op het gezinsinkomen, ook voor huishoudens op het platteland. De economische crisis aan het einde van de jaren 1920 zorgde hierbij voor een boost, maar ook

de antisocialistische en anti-stedelijke elementen bleven aanwezig. De pauselijke encycliek *Quadragesimo Anno* (1931) herbevestigde het belang van een eigen huis met tuin. Zowel voor de katholieken als voor de socialisten won de beeldvorming van de landelijke idylle aan belang. De socialisten zagen er een middel in om de arbeidersklasse te emanciperen door gezinnen een gezondere leefomgeving en de mogelijkheid tot eigen voedselvoorziening aan te reiken, voor de katholieken telde in de eerste plaats de morele opvoeding van deze groep.

Voor het uitdragen en faciliteren van het 'huis met tuin'-ideaal werden meerdere sporen gevolgd. Zo werden er verschillende maatschappelijke organisaties en subsidiesystemen gecreëerd om het eigenaarschap van een huis met tuin ook mogelijk te maken voor de arbeidersklasse en lagere middenklasse. Een van deze organisaties was de 'Nationale Maatschappij van de Kleine Landeigendom', opgericht in 1935. De privétuin die bij alle woningen van deze maatschappij verplicht was, moest de bewoners in staat stellen groenten en fruit te telen of eventueel wat kleinvee te houden, en zorgde zo voor een extra inkomen.

Daarnaast deed de tuin nog steeds dienst als instrument voor het opleiden van de arbeiders- en lagere middenklasse. Een brede waaier aan initiatieven richtte zich zowel op de private als de volkstuiniers. Het organiseren van opleidingen, het verspreiden van publicaties (zoals het boek *Hoe eenieder kan hovenier worden* van Victor Stappaerts uit 1916 of het magazine *De Volkstuin* vanaf 1930), en het aanleggen van modeltuinen zijn enkele voorbeelden. Ook status en identiteit waren een belangrijke insteek voor het beïnvloeden van de bevolking, onder andere via de organisatie van wedstrijden en door beeldvorming in televisieseries.

Consumptie: het nieuwe zwaartepunt na de Tweede Wereldoorlog

Waar het zwaartepunt in beleidskeuzes voordien lag bij 'productie' – van voedsel, gezonde leefomgevingen en gedisciplineerde burgers – verschoof dat na de Tweede Wereldoorlog onder invloed van een liberalere visie naar 'consumptie'. De belangrijkste drijfveer was daarbij nog steeds economisch. Private ontwikkelingen kregen de voorkeur op overheidsinterventies. Door een toename